

OILADA PSIXOLOGIK MASLAHAT YORDAMINING PSIXOLOGIK

MEXANIZMLARI

Olimov Temir Hasanovich
Osiyo Xalqaro Universiteti dotsenti,
Pedagogika fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD)

Ikromova Fotima Rasulovna
Osiyo Xalqaro Universiteti pedagogika
psixologiya yo'nalishi birinchi bosqich magistranti

Annotatsiya:

Maqolada bugun jamiyatimizning asosiy bo'g'ini bo'lgan oila va unga psixologik maslahat yordamining o'ziga xos bo'lgan psixologik mexanizmlariga to'xtalib o'tilgan.

Kalit so'zlar: Psixologik xizmat, oila instituti, nikoh, psixologik muammo, shaxs, oilaviy munosabatlar.

Psixologik maslahat yordamining ko'rinishlaridan biri bu oilaviy maslahat hisoblanadi. Bunga odamning o'z oilasida yuzaga keladigan masalalar bo'yicha maslahatlarni kiritish mumkin. Bular xususan bo'lajak turmush o'rtog'ini tanlash, oilada o'zaro munosabatlarni to'g'ri tashkil etish va boshqarish, oilaviy munosabatlarda bo'lishi mumkin bo'lgan nizolarning oldini olish va bartaraf qilish, er xotinlarning qarindoshlari bilan munosabatlari, kimdalik oilaviy muammolar bolishi mumkin.

Oilaviy maslahat o'z navbatida psixolog-maslahatchi oilaviy muammoning mohiyatini, ularni hal etish usullarini bilishni, iloji bo'lsa shaxsiy oilaviy hayotida ularni bilishni talab etadi. Oilasi bo'lmagan odamlar oilaviy maslahatlar bilan muvaffaqiyatli shug'ullanishlari qiyin bo'ladi, aksi ham bo'Mishi mumkin. Oila qurishga yoki oilani saqlab qolishga urinmagan inson yaxshi psixolog-maslahatchi bo'lishi qiyin. Uning shaxsiy tajribasi odamlarga salbiy mazmunda foydali bo'lishi mumkin. Oilaviy munosabatlarda salbiy hayotiy tajribaga ega odam boshqalarga oilaviy hayotda nimalarga yo'l qo'ymaslikni aytib berishi mumkin, lekin oilani saqlab qolish va o'zaro munosabatlarni yaxshilash yo'llarini ko'rsata olmayapti. Biroq bu qoidada ham o'zgacha holatlar bo'lishi mumkin. Psixologik amaliyotda oilaviy hayotda o'zlari ko'p marta muvaffaqiyatsizlikka uchragan odamlar ham oilaviy masalalar bo'yicha yaxshi psixolog-maslahatchi bo'lib chiqqanlari ma'lum.

Tarix va ijtimoiy hayot tamoyillari shuni ko'rsatmoqdaki, jamiyatning har tomonlama rivojlanishi va unda yuksak darajadagi hayot, turmush tarzining qaror toptirilishi, avvalo, har

bir shaxsning o'ziga xos psixologik bilim va salohiyatining nechog'lik to'la-to'kis namoyon etayotganligi bilan belgilanadi. Shu boisdan bo'lsakerak, hozirgi kunda barcha rivojlangan va rivojlanish yo'lidan borayotgan mamlakatlar birinchi galda o'z fuqarolarining ma'naviy, intellektual, jismoniy va ruhiy barkamolligiga va bundan ijtimoiy manfaatlar uchun samarali foydalanish yo'llarini izlashga jiddiy e'tibor qaratmoqdalar. Shu nuqtai nazardan,

har bir mamlakatda inson va uning ijtimoiy munosabatlari o'rtasida uyg'unlikni ta'minlashga qaratilgan ijtimoiy psixologik xizmat tizimining joriy etilishi alohida ahamiyat kasb etadi. Shuni alohida qayd etish kerakki, hanuzgacha O'zbekistonda mukammal dasturga va amaliy tajribalar yakuniga asoslangan yagona psixologik xizmat tizimini boshqaruvchi rasmiy maqomga ega bo'lgan Markazning mavjud emasligi va ayni paytda, psixologik xizmat tizimining bugungi holati va uning amaliy faoliyat yo'nalishlarini har tomonlama, chuqur tahlil qiluvchi va shu tahlillar asosida psixologik xizmatning istiqbollarini ochib beruvchi maxsus tadqiqotlarning taqchilligi, ayniqsa, oilaviy munosabatlar tizimidagi muammolarni hal qilishga amaliy yordam beruvchi psixologik xizmatning barcha fuqarolar foydalanishi mumkin bo'lgan darajada tashkil qilinmaganligi nihoyatda dolzarb masala bo'lib qolmoqda.

Demak, mazkur muammoni bartaraf etish uchun, O'zbekistonda psixologik xizmatning joriy etilishi, bugungi holati va istiqbollarini o'rganishga, tahlil qilishga va izohlashga bag'ishlangan psixologik, ijtimoiy-psixologik tadqiqotlarning olib borilishi kelajagi buyuk bo'lgan O'zbekistonimiz ravnaqi uchun kechiktirib bo'lmas davr taqozosidir.

Mustaqillik yillarida aholi sonining muttasil o'sib borishi hisobiga yosh oilalar soni ham oshdi. Shuninguchun bugungi kunimiz va ertangi istiqbolimiz uchun eng muhim va dolzarb masala - oilaga e'tiborni kuchaytirish, uni ijtimoiy-psixologik himoyalash va qo'llab-quvvatlash lozim. Demak, oila instituti jamiyat hayotiy faoliyatida ulkan ahamiyatga ega ekan, ijtimoiy psixologiya, amaliy psixologiya, oila psixologiyasi doirasida uning rivojlanish qonunlarini, barqarorligi va mustahkamligi omillarini aniqlash, aniqlangan ijtimoiy-psixologik xususiyatlari bo'yicha ilmiy xulosalar ishlab chiqish, oilaning har bir a'zosi uchun psixologik xizmatdan foydalanish imkonini yaratish muhim amaliy ahamiyat kasb etadi. Shu bois oila va nikohning mustahkamligini saqlash, oilada sog'lom ijtimoiy muhitni yaratishga ko'maklashish orqali oila barqarorligini ta'minlash, oilaviy nizolar, ajrimlar, suisid holatlarining oldini olish hamda psixologik ko'makka muhtoj bo'lgan oila a'zosini psixologik bilimlar bilan qurollantirish va uning psixologik himoyalashiga erishish esa bugungi kunning dolzarb vazifalaridan hisoblanadi. Oilaviy psixologik xizmatning metodologik asoslari sifatida talqin qilingan yuqoridagi fikr-mulohazalar ijtimoiy psixologiyaning quyidagi amaliy-tatbiqiy yo'nalishlariga bugungi kunning eng dolzarb muammolari sifatida qarashni taqozo etadi.

1. Oilaviy psixologik xizmat har bir oila a'zosining ijtimoiy va hissiy qoniqish jarayonini tadqiq qilishga qaratilgan usullar va uslublar majmuasiga asoslanishi;

2. Oilaviy psixologik xizmat shaxslarning (qaynona, qaynota, kelin, kuyov, er, xotin, farzand va h.k.) ijtimoiy jarayondagi o‘z-o‘ziga, o‘zgalarga munosabatlaridag ierarxik tizim dinamikasini tadqiq qilish va shu tizim asosida ijtimoiy psixologik muhitning yaratilishiga zamin hozirlay olishi bilan bog‘liq izlanishlar ko‘lamini o‘z ichiga olishi;

3. Oilaviy psixologik xizmat jarayoni oila a‘zolari bilan bog‘liq muhim ijtimoiy ko‘rsatkichlarning tahlili hamda har bir shaxs uchun xarakterli bo‘lgan individual xususiyatlar va ijtimoiy ustanovkalarni qaror toptirilishini o‘rganish asosida amalga oshirilishi;

4. Oilaviy psixologik xizmat jarayonini ijtimoiy-psixologik muhofaza vositasi sifatida tadqiq qilish muammosi bugungi kunda ijtimoiy psixologiyaning eng dolzarb muammolaridan biri hisoblanadi va bu muammoni bartaraf etishda ma‘lum psixologik tamoyillarga tayanish talab qilinadi. Oilaviy psixoterapiya o‘z taraqqiyoti davomida ikki bosqich (tibbiy va psixologik)ni bosib o‘tdi. 20-asrning ikkinchi yarmidan boshlab, sobiq ittifoqda faqat tibbiy natijalarni emas, balki oilalar a‘zolarining shaxs sifatidagi takomili hamda ular orasidagi munosabatlarni maqsadga muvofiq ta‘minlashga yo‘naltirilgan psixologik maslahat va psixologik oilaviy terapiya jadal rivojlana boshladi.

Olimlarning ta‘kidlashlaricha, oilaning biror a‘zosi asab-psixik kasalliklardan aziyat cheksa, oilaning bir butunligiga putur yetadi va guruhiiy patologik xarakter kasb etuvchi psixologik himoyaning mexanizmlari shakllana boshlaydi. Bugungi kunda oilaviy psixoterapiya psixoterapiyaning boshqa yo‘nalishlari, xususan, individual va guruhiiy psixoterapiya bilan chambarchas bog‘liqlikda jadal rivojlanmoqda.

Keyingi yillarda nikoh munosabatlari soni oshib borish tendensiyasiga ega. Buning asosida urbanizatsiya, shaxs turmush tarzini o‘zgarishi, xayotiy qadriyatlardagi o‘zgarishlar, shaxsga ijtimoiy nazoratning ta‘sir kuchini zaiflashuvi, ayollar emansipatsiyasi, erkak shaxsini an‘anaviy oila boshlig‘i maqomini susayib borishi, patriarxatdan to‘liq biarxatga ayrim gurux oilalarda matriarxatga o‘tishi, nikoh va ayniqsa ayollarni nikohgacha bo‘ladigan jinsiy munosabatlarga erkaklarni qarashlarini o‘zgarishi, noto‘liq oilalarni sonining o‘sishi, oila institutidagi zamonga xos bir qator o‘zgarishlar yotadi.

Oxirgi o‘n yillikda oilaviy psixologik xizmat rivojida keskin yuksalish ro‘y berdi, oiladagi muammolarni bartaraf etishga ko‘maklashishni o‘z oldiga maqsad qilib olgan turli muassasa va tashkilotlar vujudga keldi. Oilaga xizmat ko‘rsatuvchi psixolog, psixoterapevtning asosiy tamoyili taxminan quyidagi jumlada ifodalanishi mumkin: «Men Sizning ko‘p muammolaringizni, ayniqsa, oilaviy masalaga aloqadorlarini hal qilib bera olmayman. Bu muammolarni o‘zingiz bartaraf etishni o‘rganishingiz zarur. Buning uchun esa kerakli bilim hamda ko‘nikmalarni egallashingiz darkor. Biroq ularni o‘zlashtirganingizdan so‘ng mening maslahatlarim Sizga bag‘oyat foydali bo‘lishi mumkin. O‘shanda men Sizga maslahat va tavsiyalar berishim, Sizni qo‘llab quvvatlashim mumkin». Masala, muammoning shu taqlit

qo‘yilishi natijasida oila a‘zolari psixologdan sust shaklda yordam kutayotgan vaqtda yuzaga kelishi mumkin bo‘lgan o‘ta noxush psixoterapevtik vaziyatlardan xalos bo‘lish imkoni tug‘iladi. Mijoz yoki yordam ko‘rsatish lozim bo‘lgan shaxs bunday paytda o‘z muammolarini hal qilish uchun psixolog bilan birgalikda faol harakat qila oladi.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 2018-yil 2-fevraldagi PF-5325 – son “Xotin-qizlarni qo‘llab-quvvatlash va oila institutini mustahkamlash sohasidagi faoliyatni tubdan takomillashtirish chora-tadbirlari to‘g‘risida” Farmoni.
2. Bo‘riyev O. O‘zbek oilasi. /O. Bo‘riyev. – Toshkent: O‘zbekiston, 2012.-144 b.
3. Oilalarda zo‘ravonliklarning sabab va sharoitlari, profilaktikasi hamda xorijiy tajriba: Respublika amaliy konferensiyasi materiallari. – T.:O‘zbekiston Respublikasi IIV Akademiyasi, 2018. – 192 b.
4. Sog‘inov N.A., Shoumarov G.B., Karimov X.K. O‘zbek oilalarida nikoh oldi omillarining ijtimoiy-psixologik xususiyatlari. /Tez. dokl. Respubl. nauchno-prakt. konf. Angren, 12-15-aprelya 1991 g. CH 4. – Tashkent-1991. -S.48-50.
5. Sodiqov Q., Oilaviy hayot, gigiyenik hamda jinsiy tarbiya: Ped.in-t va bilim yurt. O‘quvchilar uchun o‘quv qo‘ll. – T.:O‘qituvchi, 1997.-120 b.
6. Solohiddin Muhiddin. Oila va sha‘riy nikoh odoblari. – T.: Movarounnaxr. 1999. – 104 b.
7. Shoumarov G‘.B. Muhabbat va oila. –T.: Ibn Sino, 994.–120 b.
8. Shoumarov G‘.B. Oila psixologiyasi: Akademik litsey va kasb-hunar kollejlari o‘quvchilari uchun /G‘.B. Shoumarov tahriri ostida. – T.: “Sharq”, 2000. – B. 146-152.